

Vydává Ministerstvo financí České republiky ve spolupráci s Českou národní bankou ve vydavatelství Economia, a. s., Praha

© Ministerstvo financí ČR

Adresa redakce: Vinohradská 49
120 74 Praha 2

Tel.: (02) 24 25 00 36 nebo: (02) 215 93 171

Fax: (02) 215 93 203

Šéfredaktor: Ing. Ivan Kočárník, CSc.

Publishers: Ministry of Finance of the Czech Republic in Cooperation with Czech National Bank in Publishing House Economia, Prague

© Ministry of Finance of the Czech Republic

Editor's Office: Vinohradská 49
120 74 Prague 2
Czech Republic

Editor in Chief: Ivan Kočárník

OBSAH

Arnošt BŮHM: Jaká je státní podpora exportu v ČR? 689

Martin MANDEL: Peněžní a úvěrový transmisní mechanismus měnové politiky – problém stability důchodových rychlostí peněz a úvěrů v české ekonomice 694

Vladimír DVOŘÁK: Význam účetních výkazů při posouzení finanční stability českých bank 709

Petr ZAHRADNÍK: Banky v ČR a jejich vstup do Evropy 715

Václav VYBÍHAL – Bohumil MINAŘÍK: Moderní metody vícekritériálního hodnocení v externím ratingu bank 731

Daňové judikáty

Výběr ze soudních rozhodnutí ve věcech daní č. 21/96 743

Uprostřed čísla:

Celoroční rejstřík za rok 1996

CONTENTS

Arnošt BŮHM: What is the State of Support of Export in the CR? 689

Martin MANDEL: Money and Credit Transmission Mechanism of Monetary Policy – Problem of Stability M2 and Credit Aggregate Income Velocity in the CR 694

Vladimír DVOŘÁK: The Usefulness of Financial Statements for Credit Rating of Czech Banks 709

Petr ZAHRADNÍK: Banks in the CR and Their Entry to Europe 715

Václav VYBÍHAL – Bohumil MINAŘÍK: Modern Methods of Multicriterial External Rating of Banks 731

Tax Judicial Decisions

Abstract from Court Decisions Concerning Taxation: No 21/96 743

In the middle of this issue:

Journal Year Index for 1996

*Autorská práva vykonává vydavatel (viz § 4 zák. č. 35/1996 Sb. ve znění změn a doplňků). Užití části nebo celku publikovaných textů – vč. publikovaných zpracovaných znění judikátů –, rozmnožování a šíření jakýmkoli způsobem (zejména mechanickým nebo elektronickým) bez výslovného svolení vydavatele je **zakázáno**.*

Redakční rada: Dr. Ivan Angelis, CSc., Doc. Ing. Aleš Bulíř, MSc., CSc., Ing. Petr Dvořák, Ing. Miroslav Hrnčíř, DrSc., Doc. Ing. Kamil Janáček, CSc., Ing. Miroslav Kerouš, Ing. Ivan Kočárník, CSc., Ing. Václav Kupka, CSc., Ing. Tomáš Ježek, CSc., Ing. Jirí Pospíšil, CSc., Vladimír Rudlovčák, CSc., Ing. Pavel Štěpánek, CSc., Prof. Jan Švejnar, Ph.D., Prof. Dr. František Vencovský, Ing. Jan Vít, Prof. Ing. Karol Vlachynský, CSc.

Význam účetních výkazů při posouzení finanční stability českých bank

Vladimír DVOŘÁK*

To, že nedobrá situace některých menších peněžních ústavů má své kořeny většinou v letech 1991 až 1993, kdy banky půjčily velké množství nekvalitních úvěrů, dnes již nikoho nepřekvapí. Domníváme se však, že je třeba ohlédnout se zpět a pokusit se nalézt odpověď na otázku, zda problémy jednotlivých bank nemohly být řešeny postupně tak, jak přicházely, a ne až z podnětu ČNB, která začala striktně vyžadovat plnění požadavků auditorů na doplnění rezerv na zrátové úvěry.

Nízká transparentnost bankovního sektoru

Stížnosti na nízkou transparentnost našeho kapitálového trhu naplňují stránky tisku prakticky od vzniku tohoto trhu. Bohužel požadavky na neméně žádoucí zlepšení transparentnosti bankovního sektoru jsme slyšali velmi sporadicky. V současnosti je situace taková, že v důsledku informačního vakua vkladatel nejen neví, jak je která banka riziková (to ví pouze management a ČNB), ale v případě krachu banky ani nedokáže odhadnout, zda dostane pouze pojištěných 80 % (maximálně 100 tis. Kč) jako klienti České banky, nebo podstatně více, případně vše. Tento postup zneprůhledňuje pravidla hry. Přitom ke značnému zprůhlednění hospodaření bank by nezanedbatelně přispělo i pouhé důsledné vyžadování plnění v současnosti platných informačních povinností.

Sehnat výroční zprávy jednotlivých bank je často nadlidský výkon. Ani v případě, že se to s trochou štěstí podaří, není vyhráno. Přestože jsou výroční zprávy většinou graficky velmi zdařilé, obsahová stránka poněkud pokulhává. Účetní výkazy v plném rozsahu, jména akcionářů s podílem nad 10 %, množství klasifikovaných úvěrů, kapitálovou přiměřenost a jiné důležité údaje tam často najít nelze. O moc lépe nepochodíme ani v Obchodním věstníku; účetní výkazy některých bank tam – přes zákonem předepsanou informační povinnost – prostě nenajdeme.

* Vladimír Dvořák, student Fakulty sociálních věd Karlovy univerzity Praha

Redakce příspěvek obdržela v srpnu 1996, autorská korektura provedena 8. 11. 1996.

I z pouhého účetního výkazu lze posoudit zdraví banky

Cílem zde uvedené analýzy finanční stability domácích bank, která vychází z účetních výkazů roku 1994, je ukázat jednak možnost poměrně přesného posouzení zdraví jednotlivých bank pouze z rozvahy a výsledovky, jednak časové zpoždění, se kterým se projevují důsledky špatného hospodaření banky. Takto jednoduchá analýza dobře zachycuje i činnost, která bývá nazývána „vykrádání bank akcionáři“ (viz komentář k ukazateli úroky přijaté / aktiva nesoucí úrok).

Přáním autora je, aby názorná ukázka toho, jak užitečné mohou být účetní výkazy bank, přispěla k jejich lepší dostupnosti. Umím si představit, že např. ČNB, která má veškeré údaje k dispozici, zpřístupní veřejnosti alespoň ty informace, které podle zákona mají zveřejnit samy banky. Veřejná kontrola finančních výkazů bank by přispěla k postupnému zavádění konsolidačních opatření samotnými bankami, a ne až po zásahu ČNB.

Vybrané ukazatele

Po vyhodnocení různých ukazatelů jsem vybral z každé oblasti (struktura aktiv, struktura pasiv, ziskovost, výše úrokových sazeb) ty, které umožňují provést srovnání finanční stability jednotlivých bank – *tabulka 1*.

TABULKA 1

	úvěry / aktiva celkem [%]	primární zdroje / aktiva celkem [%]	(pohledávky- závazky u bank) / aktiva celkem [%]	ROA [%]	A [%]	B [%]	aktiva celkem [tis. Kč]
AB banka	82,53	10,39	-49,05	-2,04	17,24	14,01	14 363 334
Agrobanka	67,07	66,13	-9,70	0,27	13,64	9,14	62 158 600
Bank Austria (ČR)	43,99	61,95	28,77	1,70	8,06	3,54	4 907 621
Banka Haná	64,47	67,11	-19,60	0,43	15,15	10,36	14 559 197
COOP banka	66,81	55,33	-18,43	-0,29	15,37	9,22	6 266 474
Creditanstalt	53,60	29,29	-5,09	0,05	6,69	4,92	11 910 973
Česká banka	82,69	25,49	-49,07	0,03	18,20	12,52	8 742 570
Česká spořitelna	66,63	84,32	34,75	0,27	11,71	6,79	357 555 518
ČSOB	61,23	46,72	-11,38	1,28	11,57	6,81	154 357 385
Ekoagrobanka	56,21	53,83	-30,11	-0,73	14,84	9,35	16 529 818
Evrobanka	72,10	55,97	-24,52	-1,62	12,47	8,65	7 378 832
IPB	66,98	50,10	-27,81	0,45	11,14	8,09	155 898 352
Komerční banka	67,70	67,41	-5,73	0,51	11,03	6,07	333 033 210
Kreditní banka	60,98	60,99	-22,51	0,01	15,90	9,98	15 360 151
Moravia banka	75,09	78,05	-1,22	0,03	15,57	10,17	8 919 888
Podnikatelská banka	72,37	60,55	-10,20	-3,10	21,44	12,42	2 828 410
Pragobanka	79,67	41,58	-42,73	0,02	10,81	8,02	18 422 667
První slezská banka	78,42	28,91	-9,16	0,20	12,96	11,48	1 351 232
Société Generale banka	35,74	38,82	13,02	0,99	4,71	3,28	12 285 319
Union banka	62,69	48,04	-29,09	0,12	9,85	7,31	8 158 005
Universal banka	58,84	50,40	-17,84	0,02	13,32	7,18	3 734 458
Velkomoravská banka	70,80	63,11	-12,61	-1,77	15,33	9,12	3 695 936
Zemská banka	77,23	53,05	-30,49	0,34	15,27	9,51	5 826 483
Živnostenská banka	23,92	65,93	32,11	1,38	7,00	4,04	27 944 507

1. Úvěry zákazníkům / aktiva celkem

Za nejdůležitější indikátor na straně aktiv lze považovat poměr mezi všemi poskytnutými úvěry (klientům, bankám, akcionářům a společníkům) a objemem aktiv dané banky. Tento poměr ukazuje, jakou část aktiv banka půjčila (součástí aktiv jsou dále především cenné papíry, pohledávky za bankami, hmotný a nehmotný majetek aj.). Za dostatečný poměr můžeme považovat hodnotu kolem 65 %. Nejnižší poměr, 24 % u Živnostenské banky, byl způsoben mimo jiné praktickou absencí úvěrového portfolia do počátku 90. let. Nejvíce půjček poskytovaly AB banka a Česká banka (83 %), dále Pragobanka, První slezská banka, Zemská banka, Moravia banka (všechny více než 75 % aktiv).

2. (Vklady + depozitní certifikáty + vlastní obligace) / aktiva celkem¹

Tento ukazatel udává, jakou část celkových aktiv pokrývá banka primárními zdroji. Vysoké hodnoty signalizují, že banka se těší důvěře klientů, kteří jsou u ní ochotni uložit své peněžní prostředky nebo zakoupit její obligace. Naopak nízké hodnoty nesvědčí o stabilizované pozici banky. Banka s nedostatkem primárních zdrojů je odkázána na mezibankovní trh, kde se vystavuje rizikům náhlých změn úrokových sazeb. Pokud si banka vypůjčí v zahraničí, vystavuje se nepřímou i kurzovému riziku. Banky sice ze zahraničních zdrojů poskytují úvěry v cizích měnách, čímž kurzové riziko přenáší na své dlužníky, ale případný negativní dopad kurzových změn se zprostředkovaně odrazí ve schopnosti dlužníků tyto úvěry splácet. Uspokojivého poměru (přes 60 %) dosahovaly tyto banky: Česká spořitelna, Moravia banka, Komerční banka, Banka Haná, Agrobanka, Živnostenská banka, Bank Austria (ČR), ale i Velkomoravská banka, Kreditní banka Plzeň a Podnikatelská banka. Nejhůře si vedly AB banka, Česká banka a První slezská banka, které s hodnotami pod 30 % byly zcela odkázány na mezibankovní trh. Dosti nízké hodnoty vykazovaly rovněž některé pobočky zahraničních bank (Creditanstalt, Sociétés Generale banka), které využívaly zahraniční zdroje.

3. (Pohledávky u bank a ČNB + úvěry bankám – závazky u bank a ČNB) / aktiva celkem

Vysoké závazky vůči bankám a ČNB, které vedou k výše zmíněným rizikům, se podle očekávání objevují u České banky a AB banky, které se pod nucenou správu ČNB dostaly nejdříve. Tento ukazatel zachycuje čistou věřitelskou (kladná čísla), resp. dlužnickou (záporná čísla) pozici jednotlivých bank k bankovnímu sektoru. Čistí věřitelé ostatních bank byly Česká spořitelna, Živnostenská banka, Bank Austria (ČR) a Sociétés Generale banka; suverénně nejvýznamnějším věřitelem ostatních bank byla Česká spořitelna (úvěry 119 mld. Kč, pohledávky 16 mld. Kč). Největšími dlužníky byly Česká banka, AB banka, Pragobanka, Zemská banka, Ekoagrobanka, Union banka a IPB.

¹ Podělením indikátoru 2 indikátorem 1 bychom dostali poměr, který by nám znázorňoval, jakou část poskytnutých úvěrů pokrývají primární vklady. Tento indikátor by však již nepřinesl žádnou dodatečnou informaci.

4. ROA (Return on Assets) = (hospodářský výsledek / aktiva celkem)

Tento ukazatel sleduje zisk (ztrátu) na aktiva banky. Ztrátu zaznamenaly Podnikatelská banka, AB banka, Velkomoravská banka, Evrobanka, Ekoagrobanka a COOP banka.

5. A = úroky přijaté / aktiva nesoucí úrok

Tento ukazatel zachycuje, jak vysoké úroky požaduje banka z poskytnutých úvěrů a pohledávek u ostatních bank.

Jedná se o asi nejdůležitější indikátor, který lze získat z běžně dostupných informací (Obchodní věstník, výroční zpráva – rozvaha, výhledovka). Může nám totiž dosti napovědět o kvalitě úvěrového portfolia banky, o níž se jinak z veřejně dostupných informačních zdrojů ve zcela převažující většině případů mnoho nedozvíme. Vysoké hodnoty – přes 14 % – svědčí s vysokou pravděpodobností o nekvalitních úvěrech. Klient, který by měl šanci dostat úvěr od banky požadující 13% úrok, by jistě této možnosti využil. Sítím tohoto ukazatele neproklouznou ani ty banky, které vznikly proto, aby nalákaly naivní vkladatele a jejich vklady zneužily pro své akcionáře ve formě nikdy nesplacených úvěrů. K nalákání klientů byly nezbytné vysoké úroky, které spolu s nutností alespoň účetně pokrýt náklady implikují vysoké úroky z úvěrů. Vysoký úrok z úvěru, který nebude splacen, dlužníka ani příliš nebolí.

Nejnižší hodnota se objevuje, kromě poboček zahraničních bank, u Živnostenské banky, která se však v úvěrové oblasti v roce 1994 ještě příliš neangažovala. Z velkých bank šlo usuzovat na horší kvalitu úvěrového portfolia u Agrobanky. Z menších bank si velmi dobře stály Union banka a Pragobanka. U ostatních menších bank je tento ukazatel asi o 3 % vyšší než u bank velkých. Nejhuře si vedly opět Podnikatelská banka (21,44 %), Česká banka (18,2 %), AB banka (17,24 %), ale i Velkomoravská banka (16,13 %) a Kreditní banka Plzeň (15,90 %).

Hodnota tohoto ukazatele bohužel není pro všechny banky zcela srovnatelná, protože struktura aktiv nesoucích úrok je u jednotlivých bank dosti odlišná. Například banka s relativně vysokým podílem pokladničních poukázek, které mají nízký výnos, bude vykazovat nižší hodnotu tohoto ukazatele než banka s větším zastoupením úvěrů klientům. Pro přesnější výpočet ukazatele bychom potřebovali znát rovněž průměrnou hodnotu aktiv nesoucích úrok, a ne pouze stav ke konci roku. Přesto tento vážený průměr výnosnosti jednotlivých aktiv považují za dobré zobrazení rizikovosti aktivních operací banky.

6. B = Úroky placené / (závazky vůči ČNB, bankám, klientům, vlastní emise obligací)

Tento indikátor vypovídá o schopnosti banky sehnat levné zdroje.

Nejlevnější zdroje si spolu s pobočkami zahraničních bank dovedla opatřit Živnostenská banka. Velmi (i v mezinárodním srovnání) nízká hodnota je způsobena tím, že velkou část vkladů v této bance tvořily devizové účty. Velmi slušných hodnot dosahovaly i Komerční banka, Česká spořitelna a ČSOB. Pokud vezmeme v úvahu domácí úrokové sazby, které stále dosti převyšují zahraniční, je zřejmé, že s rostoucí konkurencí tyto banky nebudou moci takto nízké sazby udržet. Domácí vkladatel u těchto ústavů ukládal své prostředky

s mnohem menším reálným výnosem (v tomto případě záporným) než jeho zahraniční protějšek, kde v prostředí nižší inflace a nižších úrokových sazeb dostávali klienti jen nepatrně nižší úroky. Z menších bank platily nejvíce za své zdroje AB banka, Česká banka, Podnikatelská banka, První slezská banka, Banka Haná, Moravia banka a Kreditní banka Plzeň.

„Misery index“

Pro každý výše uvedený ukazatel jsem stanovil pořadí jednotlivých bank (1 – nejlepší hodnota, 24 – nejhorší hodnota) a zanesl do *tabulky 2*. Výpočet vlastního „misery index“ představuje prostý součet pořadí vydělený 156 (156 je maximální hodnota, které může index nabývat), kde ukazatel A (úrokový výnos z úvěrů, vkladů a pohledávek u bank) je pro svou důležitost započítán dvakrát a pořadí u ukazatele č. 3 (dlužnická/věřitelská pozice vůči bankám) je vyděleno dvěma, neboť tento ukazatel je již částečně zachycen v poměru primárních zdrojů k aktivům.

Kvantifikace indikátorů pomocí „misery index“ umožňuje agregovat rozdílné hodnocení bank podle jednotlivých ukazatelů do jediného čísla a provést celkové srovnání. Výsledná hodnota je vyjádřena v procentech a vyjadřuje, jakou část „trestných bodů“ si banka připsala z maximálně možných 156. K této hranici má nejbližší AB banka (téměř 96 %), Česká banka (91 %)

TABULKA 2

	úvěry / aktiva celkem	primární zdroje / aktiva celkem	(pohledávky - závazky u bank) / aktiva celkem	ROA	A	B	„misery index“
Živnostenská banka	1	6	2	2	3	3	12,2 %
Bank Austria (ČR)	3	8	3	1	4	2	15,1 %
Société Generale banka	2	20	4	4	1	1	19,9 %
Creditanstalt	4	21	6	13	2	4	31,4 %
Komerční banka	15	3	7	5	7	5	29,2 %
Česká spořitelna	11	1	1	10	10	6	31,1 %
ČSOB	8	18	11	3	9	7	38,1 %
Union banka	9	17	19	12	5	9	42,6 %
IPB	13	16	18	6	8	11	45,5 %
Universal banka	6	15	13	17	13	8	50,3 %
Agrobanka	14	5	9	9	14	14	47,8 %
Banka Haná	10	4	15	7	16	20	51,6 %
Pragobanka	22	19	22	16	6	10	57,7 %
Evrobanka	17	11	17	21	11	12	58,7 %
Ekoagrobanka	5	13	20	20	15	16	60,3 %
První slezská banka	21	22	8	11	12	21	66,0 %
Moravia banka	19	2	5	15	20	19	62,5 %
Velkomoravská banka	16	7	12	22	18	13	64,1 %
Zemská banka	20	14	21	8	17	17	66,3 %
COOP banka	12	12	14	19	19	15	66,0 %
Kreditní banka	7	9	16	18	21	18	65,4 %
Podnikatelská banka	18	10	10	24	24	22	81,4 %
Česká banka	24	23	24	14	23	23	91,0 %
AB Banka	23	24	23	23	22	24	95,8 %

a Podnikatelská banka (81,4 %), všechny s velkým nárůstem před ostatními. Ze 14 bank, které přesáhly hranici 50 %, se pouze dvě (Banka Haná, Moravia banka) nedostaly do vážných problémů a nebyly nuceny fúzovat nebo navyšovat kapitál. „Misery index“ úspěšně identifikoval nejen banky, kde hrozily problémy, ale naopak i menší zdravé banky (Union banka).

Poznámka na závěr

K provedení takto jednoduché analýzy stačí maličkost – rozvaha a výsledovka příslušné banky. Má to však jeden háček. Článek byl psán v druhé polovině července 1996 a účetní výkazy bank za rok 1995, které vyšly v Obchodním věstníku, by šlo spočítat na prstech jedné ruky (a to se jednalo o velké polostátní banky a banky v likvidaci). Mrzí mne, že tento stav informační nouze si dostatečně neuvědomují ani pracovníci „z oboru“. Jak by jinak mohli o této analýze v závěru roku 1995 prohlásit, že obsahuje příliš stará data a že by bylo třeba doplnit údaje alespoň za první pololetí roku 1995? V této době měl uvedený „misery index“ s daty za rok 1994 značnou vypovídací schopnost a výsledky šly dále použít pro získání lepšího přehledu o situaci jednotlivých bank. I když ke konci roku 1995 a v průběhu roku 1996 došlo k podstatným změnám, stále není nutné tento index úplně zavrhnout. Pro hodnocení současné situace by samozřejmě bylo ideální mít aktuální hodnoty; přesto lze pracovat i se staršími údaji.

SUMMARY

The Usefulness of Financial Statements for Credit Rating of Czech Banks

Vladimír DVOŘÁK – Student, Faculty of Social Sciences, Charles University, Prague

The article presents instructions for doing a simple credit rating of banks based purely on public financial statements (balance sheet, profit and loss account). Although the 1994 figures were used, the results clearly identified the troubled banks. This supports the idea that there is a significant delay between the time when the troubles and misdoings can be detected from the financial statements and the actual bank's failure.

The author explains the significance of selected financial indicators, and gives examples of sometimes improper activities that might be revealed by these indicators (e. g. risky loans can be revealed by the interest paid on deposits and interest charged on loans). These indicators have been chosen: Loans / Total Assets, Deposits / Total Assets, Net Credit to Banks / Total Assets, Return on Assets, Interest Income / Interest Earning Assets, Interest Expense / Interest Bearing Liabilities. The final rating is presented in a "Misery Index" calculated as a percentage of the worst possible score.

The author also draws attention to the fact that the financial statements of the Czech banks are not easily accessible although, according to the Czech law, the banks are obliged to make these statements public.